

*Кононець О. М.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевих юридичних дисциплін
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)*

*Кеба Л. А.
студентка 2-го курсу спеціальності “Право”
факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

Проблема створення ефективної системи законодавства і фінансового в тому числі поставала перед українським суспільством протягом усього періоду його існування. А особливо загострилася увага на цій проблемі саме в період національно-демократичної революції, коли виникла необхідність у створенні державного апарату, судової та фінансової систем. Так, у вкрай складних соціально-економічних і політичних умовах, за відсутності національної грошової одиниці, недостачі грошової маси в розпорядженні влади і за глибокої системної політичної та економічної кризи в країні. Центральна Рада вперше в історії України запровадила національні паперові грошові знаки, оголосила про створення власної податкової і банківської системи, Державного банку і Державної скарбниці, створила урядове фінансове відомство сучасного зразка (Генеральне секретарство фінансів, а потім – Народне міністерство фінансів), провадила фінансову політику на міжнародному рівні тощо.

Досвід України 1917–1918 рр. у сфері розбудови державних фінансів для її сучасної спадкоємниці особливо важливий і корисний, адже грошова система держав з несталою економікою та з іще несформованою демократією та громадянським суспільством, надто залежна не лише від внутрішніх катаклізмів, але й від різного роду потрясінь зовнішніх. Сьогодні ж, у добу глобалізації світових державних фінансів, здобутки і втрати національного державотворення у цій сфері мають бути не лише ретельно досліджені, а й враховані в моделюванні майбутньої фінансової політики сучасною Україною.

Після проголошення в листопаді 1917 року Третім універсалом утворення Української Народної Республіки, Центральна Рада зініціювала розробку національної валюти. Спершу грошова одиниця УНР отримала назву “карбованець”, вартість якого дорівнювала 17,424 долі щирого золота (1 доля = 0,044 грама золота). Першою банкнотою була купюра в 100 карбованців, на ній був вказаний 1917 рік, а в обіг вона увійшла з 5 січня 1918 року. Проте, Центральна Рада та її уряд не мали розробленого

плану побудови національної грошової системи. Запровадити власну грошову одиницю уряд УНР змусило безгрошів'я і фінансова ізоляція з боку Петрограду. Теоретичним підґрунтям до його прийняття стала субстанціональна економічна теорія, а остаточним поштовхом до практичного втілення – більшовицький переворот і остаточна відмова Ради народних комісарів постачати грошову масу в розпорядження уряду УНР [1, с. 32].

З часом фінансові потреби молодої Української Республіки приводять її керівників до думки про необхідність заснування власної національної центральної банківської установи. Як наслідок, 29.IX.1917 р. з'являється Декларація Генерального Секретаріату України. Вона обіцяла, що “в найближчому часі буде вироблено законопроект про те, що на чолі всіх кредитових установ України має стати Національний Український Банк, до якого мусять перейти всі справи Київської контори Державного Банку та всіх його відділів на території України. Діяльність Національного Банку має бути погоджена з діяльністю другої центральної кредитової установи на Україні – Українського Народного Банку”. Оголошення про створення Держбанку, Держскарбниці, заборона надсилати податкові збори до всеросійського центру, запровадження цукрової монополії тощо в грудні 1917 р. були вкрай важливим кроком уряду УНР, але явно запізненим і технічно непідготовленим [2, с. 38-42].

Стан банківської справи на державному рівні характеризує й той факт, що у першій половині 1918 р. центральна бухгалтерія Держбанку навіть не вела звітних балансів. Однак зведені баланси всіх кредитових установ України (за винятком районів Одеської і Харківської контор та Кам'янець-Подільського і Рівненського відділень) висвітлюють фактично завмерлий стан приватного кредиту і недовіри населення до банків, зумовлених нестійкою позицією уряду.

У березні 1918 р., із поверненням до Києва, Малою Радою було ухвалено закон, який встановлював в Україні нову грошову одиницю – гривню. Новостворювана грошова система країни мала керуватися і контролюватися державою заходами двох інституцій, а саме – Українського Державного банку та Державної скарбниці, що ще самі знаходилися у стадії формування. Заходи ці регулювалися Міністерством фінансів. Державний банк повинен був опікуватися процесом забезпечення грошової системи і являв собою емісійний банк. Випущені ним кредитові білети вважалися банківськими грішми. Директора та урядовців Держбанку призначав міністр фінансів. Державна скарбниця ж являла собою департамент Міністерства фінансів, що шляхом акумуляції державних податків, різноманітних прибутків та кредитових операцій мала фінансувати бюджет країни. У випадку вилучення з обігу з тих чи інших причин грошових знаків (як це згодом сталося із знаками у 100, 50 та 25 крб.) з банкнот витиналися імена скарбника і директора Держбанку (чи Держскарбниці) [3, с. 58-61].

Подальші історичні події показали, що так непевно закладений фундамент, який прагла звести Центральна Рада, не став надійною підмурівкою для державного будівництва в Україні. Без сформованої фінансової системи напівдієздатними

опинилися чи не всі галузі народного господарства. Недооцінка місця і ролі фінансової політики в життєздатності державного організму та її впливу на суспільні процеси врешті й стала однією з головних причин падіння УНР у 1918 р.

Перший бюджет української держави було складено за часів гетьмана П. Скоропадського, який разом із своїм урядом прагнув побудувати нову Українську державу зі стабільним устроєм як в політичному, так і в економічному контексті. Проте незадоволеними виявилися нижчі верстви населення, і уряд. Економіка, планування та управління галузі Скоропадського було ліквідовано [4, с. 184-210].

Таким чином, фінансова система України в період національно-демократичної революції пройшла тривалий шлях розвитку, який характеризувався прогресивними модифікаціями, проте не достатнім рівнем зрілості, та, нажаль, не сприятливими історичними і соціальними передумовами. Даному етапу розвитку державності України відповідав властивий йому фінансовий устрій, якому притаманні власний фінансовий ринок, специфічні платіжні інструменти, фіскальна політика, тобто набір певних особливостей, що історично склалися і визначали характер функціонування фінансової системи того періоду. Аналіз історичного досвіду розвитку фінансової системи нашої держави потрібно врахувати у побудові сучасної, інтегрованої в європейську модель, фінансової системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фінансова політика Центральної Ради та урядів Української Народної Республіки (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. Наук : 07.00.01 / Павло Павлович Гай-Нижник ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 32 с.
2. Грошова система і фінансова політика урядів УНР та Української Держави в українській історіографії // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика : зб. ст. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2005. – Вип. 8. – С. 38-47.
3. *Поліщук В.* Фінансова політика Української Центральної Ради і Директорії / В. Поліщук // Розбудова держави. – 1995. – № 9. – С. 58-61.
4. Фінансова політика уряду української держави Гетьмана П. Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) [Текст] : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Павло Павлович Гай-Нижник ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2000. – 210 арк. – арк. 184-210.